

Механізми впливу інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави у соціальній і демографічній сферах: світовий досвід

Акімова Л. М., Національний університет водного господарства та природокористування

В даній статті автором виявлено, що в сучасному світі національні держави функціонують в умовах високої невизначеності, нерівноважності та ризику, що підвищує актуальність і роль безпекової складової в державному управлінні. Встановлено, що забезпечення економічної безпеки є одним із фундаментальних критеріїв ефективності держави як суб'єкта соціальних відносин, оскільки саме в економічній системі створюється необхідна матеріальна основа для соціального й демографічного розвитку країни. В свою чергу з'ясовано, що соціальна та демографічна сфери є критично важливими для економічного розвитку, тому що саме в них відбувається відтворення людського й соціального капіталу. За результатами аналізу даних міжнародних індексів, які відображають економічні позиції України серед країн світу з'ясовано та доведено, що вплив основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку країни є позитивним у сфері освіти і професійної підготовки та негативним – у сферах ринку праці, свободи бізнесу, здоров'я і безпеки.

Ключові слова: державне регулювання; економічна безпека; соціальна сфера; демографічна сфера; державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії; соціальні норми і нормативи

Mechanisms of the influence state regulation on economic security of the state in social and demographic spheres: world experience

Akimova L. M., National University of Water and Environmental Engineering

In this article, the author revealed that in the modern world, national states function in conditions of high uncertainty, disequilibrium and risk, which increases the relevance and role of the security component in public administration. It is established that ensuring economic security is one of the fundamental criteria for the effectiveness of the state as a subject of social relations, since in the economic system a necessary material basis is created for the social and demographic development of the country. In turn, it is clarified that the social and demographic spheres are critically important for economic development as sources of reproduction of human and social capital. Based on the results of the analysis of data from international indices that reflect Ukraine's economic position among the countries of the world, it has been clarified and proven that the influence of the main instruments of state regulation on the country's economic security is positive in the sphere of education and vocational training and negative in the areas of the labor market, freedom of business, health and security.

The state has a low level of stability, which is most influenced by indicators of the social state of society and cohesion policy related to the functioning of the security apparatus, the presence of a split in the elite in society, social policies for vulnerable groups, in particular internally displaced persons, external intervention. In general, the influence of the main instruments of state regulation on the economic security of the country can be considered positive in the sphere of education and training and negative in the labor market, freedom of business, health and safety.

Existing international databases allow only relative dynamic characteristics of the influence of state regulation instruments on economic security in the social and demographic spheres. Taking this into account, the prospects for further scientific research encompass the development of theoretical and methodological bases for assessing the impact of certain instruments of state regulation of economic security in the social and demographic spheres for the benefit of society and economic growth.

Keywords: state regulation; economic safety; social sphere; demographic sphere; state social standards and state social guarantees; social norms

Механізми впливу інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави в соціальній і демографічній сферах: світовий досвід

Акімова Л. Н., Національний університет водного господарства та природокористування

В даній статті автором виявлено, що в сучасному світі національні держави функціонують в умовах високої невизначеності, нерівноважності та ризику, що підвищує актуальність і роль складової безпеки в державному управлінні. Установлено, що забезпечення економічної безпеки є одним із фундаментальних критеріїв ефективності держави як суб'єкта соціальних відносин, оскільки в економічній системі створюється необхідна матеріальна основа для соціального та демографічного розвитку країни. В свою чергу соціальна та демографічна сфери мають критично важливе значення для економічного розвитку, тому що саме в них відбувається відтворення людського та соціального капіталу. Формування модерної ризик-орієнтованої моделі державного управління як відкритої, динамічної соціальної системи, здатної ефективно реагувати на екстернальні та інтернальні виклики, підвищує актуальність дослідження впливу основних інструментів державного регулювання соціальної та демографічної сфери на економічну безпеку держави.

Ключові слова: державне регулювання; економічна безпека; соціальна сфера; демографічна сфера; державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії; соціальні норми та нормативи

Постановка проблеми.

Складні соціальні системи, до яких належать національні держави, в сучасному світі функціонують в умовах високої невизначеності, нерівноважності та ризику, що підвищує актуальність і роль безпеки складової в державному управлінні. Забезпечення економічної безпеки є одним із фундаментальних критеріїв ефективності держави як суб'єкта соціальних відносин, оскільки саме в економічній системі створюється необхідна матеріальна основа для соціального та демографічного розвитку країни. В свою чергу соціальна та демографічна сфери мають критично важливе значення для економічного розвитку, тому що саме в них відбувається відтворення людського та соціального капіталу. Формування модерної ризик-орієнтованої моделі державного управління як відкритої, динамічної соціальної системи, здатної ефективно реагувати на екстернальні та інтернальні виклики, підвищує актуальність дослідження впливу основних інструментів державного регулювання соціальної та демографічної сфери на економічну безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Доцільність і межі застосування інструментів державного регулювання є предме-

том наукової дискусії основних фундаментальних шкіл економічної теорії у діапазоні від повного невтручання держави в ринкову економіку у представників класичної економічної теорії А. Сміта (Smith A.), Т. Мальтуса (Malthus T), Д. Рикардо (Ricardo D.), Дж. Мілля (Mill J.) до помірного непрямого державного регулювання грошової сфери у послідовників монетаризму М. Фрідмана (Friedman M.) та апології безпосереднього державного втручання у Дж. Кейнса (Keynes J.), П. Самуельсона (Samuelson P), Дж. Гікса (Hicks, J.) та ін.

Проблема безпеки набула сучасного змісту в дослідженнях У. Бека (Beck U.) [1] та Е. Гідденса (Giddens E.) [2], присвячених обґрунтуванню концепції суспільства ризику. Теоретичні і практичні аспекти економічної безпеки висвітлені в роботах українських вчених В. Шлемка та І. Бінька [3], Я. Жаліла [4], О. Власюка [5], О. Богми [6] та ін. Розробкою методичних і концептуальних засад оцінювання економічної безпеки займаються Ю. Харазішвілі та Є. Дронь [7], А. Сухолюков [8], І. Яремко [9]. Аналізу соціальних аспектів економічної безпеки присвячені роботи О. Ковалев [10], О. Новікової [11], дослідженням у сфері демографічної безпеки – І. Цвігун [12], О. Хомин [13].

В країнах Центральної та Східної Європи і на пострадянському просторі проблематика економічної безпеки держави розробляється в рамках нових синтетичних напрямів наукових досліджень – сек'юрітології (Securitology) [14], парадигма якої ґрунтується на оцінці впливу чинників загрози, вразливості та стійкості об'єкта, а також екосистеми (Economic Security of State) [15], в основі якого – дослідження економічної безпеки як інтегральної категорії. Водночас, вплив інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави у соціальній та демографічній сферах дотепер залишається недостатньо дослідженим.

Актуальність. Соціальна і демографічна сфери відіграють вирішальне значення в сучасному світі, де основою економічного зростання стає підвищення ролі людини як найбільш важливого актива й чинника соціального прогресу. Економічне зростання перетворюється з мети на засіб забезпечення підвищення якості життя, економічного й соціального розвитку людини, сім'ї та суспільства [16, с. 96]. Відтак, людський розвиток набуває пріоритетного значення в системі національної безпеки та державного управління.

Метою дослідження є аналіз впливу основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави у соціальній і демографічній сферах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Семантичне та лінгвістичне значення терміну «безпека» (лат. *securitas* – без турботи, страху, гр. *ασφάλεια* – володіти ситуацією) поєднує в собі свободу чи захист від небезпеки або тривоги, а також заходи, вжиті для гарантування безпеки країни, особи, цінності [17, с. 1062]. Поняття безпеки в загальному сенсі є синтетичною міждисциплінарною категорією [18, с. 19]. Зазвичай його пов'язують з ризиком, небезпекою, загрозою та співвідносять з певним об'єктом – технічною системою, людиною, суспільством, державою тощо [19, с. 91]. За визначенням Енциклопедії сучасної України, безпека – це рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, а також суспільства, держави, довкілля від реальних або потенційних за-

гроз, що їх створюють антропогенні чи природні чинники. Розрізняють воєнну, екологічну, економічну, інформаційну, пожежну, політичну, продовольчу, радіаційну, соціальну, технічну, транспортну, фінансову, ядерну безпеку [20]. В практиці державного управління економічна безпека виступає видовою складовою, фундаментом і матеріальною основою національної безпеки як політологічної категорії [18, с. 19, 24].

Державне управління в широкому сенсі являє собою практичний, організаційний та регуляторний вплив держави на життєдіяльність суспільства і громадян [21, с. 62]. З огляду на це регулювання, як одна з базових функцій управління, має органічний зв'язок із державним управлінням, широке розуміння якого сформувалось під впливом загальної теорії соціального управління [22, с. 12, 23, с. 29]. Державне регулювання економіки відбувається шляхом реалізації економічної політики та є способом впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання і ринкову кон'юнктуру для підтримання нормальних умов функціонування ринкового механізму, а відтак і економічної безпеки.

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [24, с. 1-2] визначають економічну безпеку як стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі й характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. Згідно з цим документом, демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України. Соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі,

рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни.

Забезпечення економічної безпеки країни в соціальній та демографічній сферах безпосередньо пов'язано зі станом її людського й, зокрема, трудового потенціалу. Інструменти державного регулювання щодо забезпечення економічної безпеки у соціальній і демографічній сферах дозволяють здійснювати вплив на працю як головний економічний ресурс, а також на рівень та якість життя населення. Вони застосовуються для перерозподілу доходів, встановлення державою соціальних стандартів, надання членам суспільства соціальних гарантій, пільг та допомоги.

Згідно із Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (від 05.10.2000 № 2017-III), державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на підставі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Базовим державним соціальним стандартом є встановлений законом прожитковий мінімум, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти

у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я й освіти. До основних державних соціальних гарантій належать: мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

У 2013 році Мінекономрозвитку запровадив розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки за дев'ятьма середньозваженими субіндексами (складовими економічної безпеки), зокрема для демографічної й соціальної безпеки [24]. Отримані в результаті розрахунку інтегрального індексу за більш ніж 130 показниками (стимуляторами – S і дестимуляторами – D) рівні економічної безпеки та її окремих складових пропонувалося оцінювати за шкалою: 0-19% – критичний рівень; 20-39% – небезпечний рівень; 40-59% – незадовільний рівень; 60-79% – задовільний рівень; 80-100% – оптимальний рівень [6, с. 12]. У 2011–2014 роках в Україні загальний показник економічної безпеки та показник демографічної безпеки мали незадовільний рівень, а показник соціальної безпеки знаходився на задовільному рівні лише у 2012–2013 роках (рис. 1).

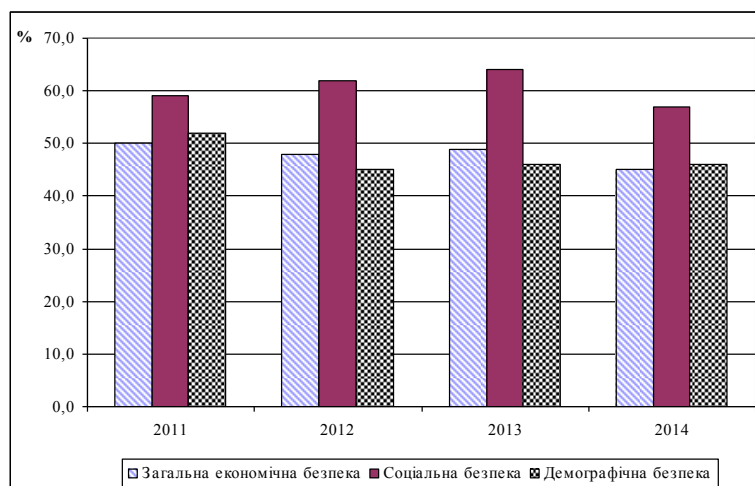

Рис. 1. Динаміка рівнів економічної, соціальної та демографічної безпеки України, 2011-2014 рр.
Джерело: [6, с. 12].

Мінекономрозвитку мало здійснювати розрахунки рівня економічної безпеки двічі на рік, однак зараз інформація щодо рівня економічної безпеки України у відкритому доступі відсутня. Тому вплив основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку країни в соціальній та демографічній сферах можна оцінити лише на основі даних найбільш відомих міжнародних рейтингів, що відображають економічні позиції України у порівнянні з іншими країнами. До них належать:

Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, World Economic Forum) – визначає рівень продуктивності країни, зокрема в сфері здоров'я, освіти та ефективності ринку праці [25];

Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation та the Wall Street Journal) – показує рівень лібералізації взаємодії держави та бізнесу за складовими: верховенство права (захист прав власності, свобода від корупції); обме-

ження уряду (фіскальна свобода, державні витрати); регуляторна ефективність (свобода бізнесу, праці та капіталу); відкритість ринків (свобода торгівлі, інвестицій і фінансова свобода) [26].

Індекс процвітання (Legatum Prosperity Index, The Legatum Institute) – оцінює світове багатство і благополуччя в сфері економіки, підприємництва, державного управління, освіти, здоров'я, безпеки, особистих свобод та соціального капіталу [27];

Індекс людського розвитку (Human Development Index, United Nations) – охоплює: довголіття і здоров'я (очікувана тривалість життя); здатність отримувати знання (середня та очікувана тривалість навчання); здатність досягнути гідного рівня життя (валовий національний дохід (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в дол. США) [28, с. 1].

В останнє десятиріччя загальний бал Індексу глобальної конкурентоспроможності залишається на рівні близько 4 балів (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка Індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна, 2008-2018 рр., бали

Індикатори	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Індекс глобальної конкурентоспроможності	4,1	4,0	3,9	4,0	4,1	4,1	4,1	4,0	4,0	4,1
<i>зокрема:</i>										
здоров'я та початкова освіта	5,6	5,4	5,7	5,6	5,8	5,8	6,1	6,1	6,0	6,0
вища освіта і професійна підготовка	4,5	4,4	4,6	4,6	4,7	4,7	4,9	5,0	5,1	5,1
ефективність ринку праці	4,5	4,6	3,5	4,4	4,4	4,2	4,1	4,3	4,2	4,0

Джерело: [25].

Це свідчить, що Україна перебуває на переході від стадії, коли економічне зростання залежить від основних чинників виробництва (некваліфікованої робочої сили та природних ресурсів), до стадії, за якої воно забезпечується за рахунок підвищення ефективності виробництва. За складовими здоров'я та освіти рівень конкурентоспроможності підвищується, що свідчить про позитивний вплив інструментів державного

регулювання у цій сфері. Натомість ефективність ринку праці має негативну динаміку.

В економічно вільних суспільствах уряд забезпечує свободу переміщення праці, капіталу і товарів, утримується від примусу й тиску на ці свободи та втручається лише у разі необхідності збереження і функціонування держави. Індекс економічної свободи поєднує кількісні та якісні показники і розраховується як середнє арифметичне значення 10 субін-

дексів часткових економічних свобод, що оцінюються за шкалою від 0 (мінімальна свобода) до 100 (максимальна свобода). Країни за цим індексом поділяються на групи: вільні (80-100 балів); загалом вільні (70-79,9 балів); помірно вільні (60-69,9 балів); загалом невольні (50-59,9 балів); деспотичні (0-49,9 балів)

[29]. Динаміка Індексу економічної свободи для України має тенденцію до погіршення – у 2005–2008 роках Україна належала до групи загалом невольних країн, у 2009–2017 роках – перейшла до групи деспотичних країн і лише в 2018 році повернулася до рівня, трохи вищого за показник 2007 р. (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка Індексу економічної свободи, Україна, 2005-2018 рр., бали

Індикатори	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Індекс економічної свободи	55,8	54,4	51,5	51,0	48,8	46,4	45,8
<i>зокрема:</i>							
свобода бізнесу	55,0	43,1	43,6	44,4	40,5	38,7	47,1
свобода капіталу	76,2	72,9	68,4	69,9	68,1	61,2	63,2
свобода праці	55,8	53,2	52,8	53,1	52,4	57,7	50,0

Індикатори	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Індекс економічної свободи	46,1	46,3	49,3	46,9	46,8	48,1	51,9
<i>зокрема:</i>							
свобода бізнесу	46,2	47,6	59,8	59,3	56,8	62,1	62,7
свобода капіталу	67,7	71,0	78,7	78,6	66,9	47,4	60,1
свобода праці	51,2	49,9	49,8	48,2	47,9	48,8	52,8

Джерело: [26].

За компонентом свободи бізнесу в 2005 і 2014–2016 роках Україна належала до загалом невольних країн, у 2006–2013 роках – до деспотичних країн і лише в останні два роки увійшла до групи помірно вільних країн. Свобода капіталу має більш високі оцінки – за цим показником Україна в 2005–2006 і 2013–2015 роках належала до загалом вільних країн, у 2007–2012, 2016 і 2018 роках – до помірно вільних країн і лише у 2017 році потрапила до групи деспотичних країн. За компонентом свободи праці в 2005–2012 роках Україна входила до групи загалом невольних країн, а в 2013–2017 роках – до групи деспотичних країн і в 2018 році повернулася до групи загалом невольних країн.

В період 2005–2018 років загальний Індекс економічної свободи, а також субіндек-

си свободи капіталу і праці зменшилися, тоді як за складовою свободи бізнесу відбулося збільшення показника. Отже інструменти державного регулювання у сфері бізнесу є більш впливовими у порівнянні з інструментами державного регулювання праці та капіталу.

Індекс процвітання розраховується на основі більш ніж 100 різнозважених об'єктивних та суб'єктивних показників, отриманих за результатами академічних досліджень, аналітичних звітів та соціологічних опитувань, згрупованих за 9-ма субіндексами. Перші місця в рейтингу посідають найбільш заможні та благополучні країни. У період 2009–2017 років позиція України в рейтингу країн за Індексом процвітання погіршилась майже вдвічі (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка Індексу процвітання, Україна, 2009–2017 рр., місце в рейтингу

Індикатори	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс процвітання	61	69	74	71	64	63	70	107	112
зокрема:									
економіка	60	96	105	110	72	70	127	85	84
підприємництво	59	73	62	64	61	57	52	97	102
державне управління	92	98	99	121	121	121	120	128	130
освіта	32	40	44	29	31	42	37	45	48
здоров'я	67	48	59	69	86	77	79	111	135
безпека	69	58	56	56	55	54	54	134	135
персональні свободи	68	71	98	108	107	103	91	93	95
соціальний капітал	89	73	37	58	36	40	41	135	115

Джерело: [27].

При цьому найбільш значне падіння відбулося в 2016–2017 роках. Динаміка рейтингів за економічною складовою відображає вплив фінансово-економічної кризи 2008–2009 років, наслідки якої практично вдалося подолати до 2013 року, а також воєнної агресії Росії на сході України, що найбільше проявився у 2015 році. За складовими підприємництва і безпеки до 2015 року відзначалась незначна позитивна динаміка, однак у 2016–2017 роках ситуація істотно погіршилась.

За складовою державного управління ситуація погіршувалась протягом 2009–2017 років. У сфері освіти відзначалась слабка негативна динаміка, в сфері охорони здоров'я ситуація помітно погіршується з 2010 року. Загалом негативним є також стан за складовою персональних свобод. У сфері соціального капіталу в цілому позитивна динаміка в 2009–2015 роках була перервана різким погіршенням ситуації в 2016–2017 роках.

За значеннями Індексу людського розвитку (ІЛР) виділяють групи країн, які мають дуже високий, високий, середній і низький рівень людського розвитку. Україна належить до країн з високим рівнем людського розвитку та має позитивну динаміку цього індикатора з 1996 року, коли припинилося його падіння, спричинене розпадом СРСР на рубежі 1990-х років. Водночас аналіз даних за окремими індикаторами – складовими ІЛР України показує, що в період 2010–2015 років Україна мала перевищення середніх значень для країн з високим рівнем людського розвитку і країн Європи і Центральної

Азії (ЄЦА) лише за індикаторами освітньої складової ІЛР – середньою та очікуваною тривалістю навчання, при цьому істотно відставала за індикаторами очікуваної тривалості життя при народженні й розміру ВНД на 1 особу в дол. США за ПКС (табл. 4).

З 2005 року Фондом миру (The Fund for Peace) розраховується інтегральний Індекс невідздатності держави (Fragile States Index, FSI, до 2014 року – Failed States Index). Метою складання рейтингу за цим індексом є аналіз здатності держав контролювати цілісність власної території, політичну, демографічну, економічну та соціальну ситуацію в країні.

FSI розраховується за сумою значень дванадцяти індикаторів, об'єднаних у чотири групи: політика згуртованості (C1 – апарат безпеки, C2 – розкол еліт, C3 – вразливі групи населення), економічні (E1 – економічний спад, E2 – нерівномірний економічний розвиток, E3 – «відплив» людей і мізків), політичні (P1 – легітимність держави, P2 – державне управління, P3 – права людини і верховенство права), соціальні та культурні індикатори (S1 – демографічне навантаження, S2 – біженці та внутрішньо переміщені особи, X1 – зовнішня інтервенція) [31]. Кожен з індикаторів оцінюється за 10-ти бальною шкалою, де 0 – найбільша спроможність, 10 – найменша спроможність. Більш високе значення FSI означає меншу спроможність держави. Динаміка FSI характеризує зміну ризиків (інтегрального або кумулятивного та часткових), а відтак, і стану безпеки держави [16, с. 99].

Таблиця 4. Динаміка Індексу людського розвитку та його складових, Україна і відповідні групи країн, 2010-2015 рр.

Країни	ІЛР	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Середня тривалість навчання, років	Очікувана тривалість навчання, років	ВНД на 1 особу, дол. США за ПКС
2010					
Україна	0,734	68,6	11,3	14,6	6535
Країни з високим ІЛР	0,717	72,6	8,3	13,8	12286
Країни ЄЦА	0,702	69,5	9,2	13,6	11462
2011					
Україна	0,739	68,5	11,3	14,7	6175
Країни з високим ІЛР	0,741	73,1	8,5	13,6	11579
Країни ЄЦА	0,751	71,3	9,7	13,4	12004
2012					
Україна	0,744	68,8	11,3	14,8	6428
Країни з високим ІЛР	0,758	73,4	8,8	13,9	11501
Країни ЄЦА	0,771	71,5	10,4	13,7	12243
2013					
Україна	0,746	68,5	11,3	15,1	8215
Країни з високим ІЛР	0,735	74,5	8,1	13,4	13231
Країни ЄЦА	0,738	71,3	9,6	13,6	12415
2014					
Україна	0,748	71,0	11,3	15,1	8178
Країни з високим ІЛР	0,744	75,1	8,2	13,6	13961
Країни ЄЦА	0,748	72,3	10,0	13,6	12791
2015					
Україна	0,743	71,1	11,3	15,3	7361
Країни з високим ІЛР	0,746	75,5	8,1	13,8	13844
Країни ЄЦА	0,756	72,6	10,3	13,9	12862

Джерело: [30].

Ранжування країн здійснюється за категоріями: нестабільні держави (FSI = 90,0–120,0); держави з низьким рівнем стабільності (FSI = 60,0–89,9); стабільні держави (FSI = 30,0–59,9); усталені держави (FSI = 0,0–29,9). Україна належить до групи країн з низьким рівнем стабільності держави. Динаміка FSI в період 2006-2013 років була позитивною, після чого в 2014–2015 роках мало місце погіршення ситуації, пов'язане з початком військової агресії Російської Федерації на Донбасі. В 2016–2018 роках тен-

денція до покращення дієздатності держави відновилося і значення FSI повернулось до рівня 2006 року (рис. 2).

В 2007–2018 роках демографічне навантаження (чисельність і розподіл населення, доступ до ресурсів, стан навколишнього та життєвого середовища) мало вплив на дієздатність держави у межах близько 10% (табл. 5).

Протягом 2007–2016 років частка цієї складової в структурі FSI стабільно зменшувалась, але в останні два роки вона збіль-

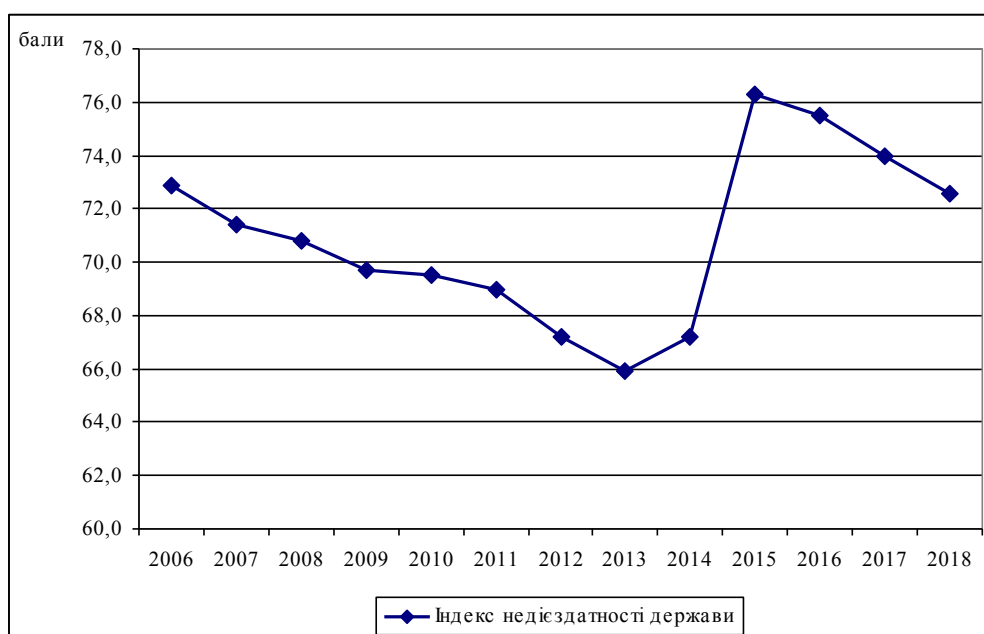

Рис. 2. Динаміка Індексу недієздатності держави, Україна, 2006-2018 рр., бали
Джерело: [32].

Таблиця 5. Структура Індексу недієздатності держави, за групами індикаторів, Україна, 2007-2018 рр., %

Індикатори	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Індекс недієздатності держави	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>зокрема:</i>						
демографічне навантаження	9,1	9,2	8,8	8,1	7,7	7,4
інші соціальні індикатори і політика згуртованості	38,5	39,0	39,7	40,8	41,2	41,5
економічні індикатори	27,3	26,9	27,3	27,5	26,5	25,7
політичні індикатори	25,1	25,0	24,2	23,8	24,6	25,3

Індикатори	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Індекс недієздатності держави	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>зокрема:</i>						
демографічне навантаження	7,1	6,7	5,8	5,8	10,3	10,2
інші соціальні індикатори і політика згуртованості	42,1	42,9	48,4	47,4	43,4	43,3
економічні індикатори	24,8	23,6	21,6	22,3	21,9	21,2
політичні індикатори	25,9	26,8	24,2	24,5	24,5	25,3

шилась в 1,8 рази відносно рівня 2015 року. Вплив політичних та економічних індикаторів є відносно стабільним – їх частка в структурі FSI знаходиться в межах 20-30%, зі слабкою тенденцією до зменшення для

економічних індикаторів. Найбільший сумарний вплив на дієздатність держави мають індикатори соціального стану суспільства і політики згуртованості, частка яких у структурі FSI становить понад 40%, а в 2015–2016

роках вона майже досягала 50%, що пов'язано з масовим внутрішнім переміщенням населення з окупованих районів Донбасу та анексованої території АР Крим.

Висновки. Основними інструментами державного регулювання щодо забезпечення економічної безпеки у соціальній і демографічній сферах є державні соціальні стандарти – соціальні норми і нормативи, на базі яких визначаються державні соціальні гарантії в сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я й освіти.

За результатами аналізу даних міжнародних індексів, які відображають економічні позиції України серед країн світу, доведено, що вплив інструментів державного регулювання на загальний рівень конкурентоспроможності України є нейтральним унаслідок нівелювання позитивної динаміки в сфері освіти і професійної підготовки – негативною ситуацією щодо ефективності ринку праці. Інструменти державного регулювання в сфері бізнесу, капіталу та праці загалом є недостатньо ефективними, оскільки за Індексом економічної свободи Україна стабільно залишається в групі загалом невільних країн. Істотне погіршення позицій України в рейтингу за Індексом процвітання зумовлено негативною динамікою за складовими здоров'я та безпеки. Україна належить

до групи країн з високим рівнем людського розвитку за рахунок кращих показників рівня освіти, тоді як за показниками здоров'я та економічного добробуту значно відстає від середнього рівня для даної групи.

Держава має низький рівень стабільності, на який найбільший вплив мають індикатори соціального стану суспільства і політики згуртованості, пов'язані з функціонуванням апарату безпеки, наявністю розколу еліт у суспільстві, соціальною політикою щодо вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, а також чинником зовнішньої інтервенції. Загалом вплив основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку країни можна вважати позитивним у сфері освіти і професійної підготовки та негативним – у сфері ринку праці, свободи бізнесу, здоров'я і безпеки.

Наявні міжнародні бази даних дозволяють отримати лише відносні динамічні характеристики впливу інструментів державного регулювання на економічну безпеку в соціальній і демографічній сферах. З огляду на це перспективи подальших наукових досліджень охоплюватимуть розробку теоретичних і методичних засад оцінки впливу окремих інструментів державного регулювання економічної безпеки у соціальній і демографічній сферах на добробут суспільства та економічне зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-традиция, 2000. – 384 с.
2. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность / Э. Гидденс // Тезис. – 1994. – № 5. – С. 116-134.
3. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – Київ: НІСД, 1997. – 144 с.
4. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Я. А. Жаліло. – Київ: НІСД, 2003. – 368 с.
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк. – Київ, 2008. – 48 с.
6. Богма О. С. Аналіз рівня економічної безпеки України за основними складовими / О. С. Богма // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 8 (част. 1). – С. 11-14.
7. Харазішвілі Ю. М. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі / Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь. – Київ: НІСД, 2014. – 117 с.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. А. І. Сухорукова. – Київ, 2003. – 64 с.
9. Яремко І. Формалізація оцінки економічної безпеки соціально-економічних систем: концептуальні засади і підходи / І. Яремко. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23255/1/41-276-280.pdf>
10. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір / О. П. Коваль. – Київ: НІСД, 2016. – 34 с.
11. Новикова О. Социальная безопасность в Украине: возможности человеческого развития / О. Новикова. – Saarbrücken: LAP LAMBERT, 2012. – 163 с.
12. Цвігун І. А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання / І. А. Цвігун. – Кам'янець-Подільський: Видавця ПП Зволейко Д. Г., 2013. – 400 с.
13. Хомин О. Й. Методика розрахунку демографічної безпеки / О. Й. Хомин // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 2. – С. 188-191.

14. Korchevska L. Origin of securitology as new economic science / L. Korchevska // Научни трудове на Русенския университет. – 2014. – Т. 53, Серия 1.2. – С. 395-398.
15. Пастернак-Таранущенко Г. Економічна безпека держави. Введення до екосистейту / Г. Пастернак-Таранущенко // Вісник НАН України. – 1994. – № 5. – С. 23-28.
16. Новак І. М. Дослідження взаємозв'язку сталості людського розвитку і стабільності держави / І. М. Новак, Т. М. Калашнікова // Демографія та соціальна економіка. – 2016. – № 3. – С. 94-107.
17. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford, 1995. – Retrived from: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security>
18. Полтораков О. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі // Політичний менеджмент. – 2009. – № 5. – С. 19-28.
19. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека» / В. М. Заплатинський // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – 2012. – Випуск 5. – С. 90-98.
20. Енциклопедія сучасної України. – 2014. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41559
21. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук. – 2-е изд., доп. – М.: Омега-Л., 2004. – 584 с.
22. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
23. Білокур Є. І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Є. І. Білокур. – Одеса, 2015. – 194 с.
24. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME131588.html
25. World Economic Forum. – Retrieved from: <https://www.weforum.org>
26. 2018 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. – Retrieved from: <https://www.heritage.org/index/download>
27. Legatum Institute. – Retrieved from: www.prosperity.com
28. Труд во имя человеческого развития // Доклад о человеческом развитии 2015. Резюме. ПРООН. – Режим доступа: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf
29. Methodology for the 10 Economic Freedoms. – Retrieved from: http://www.heritage.org/Index/PDF/Index09_Methodology.pdf
30. Human Development Index. – Retrieved from: <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506#>
31. Fragile States Index 2015. The Fund for Peace. – Retrieved from: <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>
32. Global Data. Fragile States Index. The Fund for Peace. – Retrieved from: fundforpeace.org/fsi/data/

REFERENCES

1. Beck, U. (2000). *Obschestvo ryska. Na puty k druhomu modernu [Risk Society. Towards another modernity]*. Moscow: Progress-tradition [in Russian].
2. Giddens, E. (1994). Sud'ba, risk i bezopasnost' [Destiny, risk and security]. *Tezys*, 5, 116-134 [in Russian].
3. Shlemko, V.T., & Binko, I.F. (1997). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamky zabezpechennia [Economic security of Ukraine: the essence and directions of the provision]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].
4. Zhalilo, Ya. (2003). *Ekonomichna stratehiia derzhavy: teoriia, metodolohiia, praktyka [The economic strategy of the state: theory, methodology, practice]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].
5. Vlasyuk, O.S. (2008). *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [Theory and practice of economic security in the system of economics science]*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Bogma, O.S. (2016). Analiz rinvia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy za osnovnymy skladovymy [Analysis of the level of economic security of Ukraine on the main components]. *Naukovy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, 8, 11-14 [in Ukrainian].
7. Harazishvili, Yu.M., & Drown, Ye.V. (2014). *Prohnozuvannia indyktoriv, porohovykh znachen' ta rinvia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy u seredn'ostrokovij perspektivi [Forecasting of indicators, threshold values and level of economic security of Ukraine in the medium-term perspective]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].
8. Sohorukov, A.I. (Ed.). (2003). *Metodychni rekomendatsii schodo otsinky rinvia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodical recommendations for assessing the level of economic security of Ukraine]*. Kyiv: National Institute for International Security Problems [in Ukrainian].
9. Yaremko, I. *Formalizatsiia otsinky ekonomichnoi bezpeky sotsialno-ekonomichnykh system: kontseptualni zasady i pidkhody [Formalization of the assessment of economic security of socio-economic systems: conceptual foundations and approaches]*. Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23255/1/41-276-280.pdf> [in Ukrainian].
10. Koval, O.P. (2016). *Sotsial'na bezpeka: sutnist' ta vymir [Social security: essence and measurement]*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Novikova, O. (2012). *Sotsyal'naia bezopasnost' v Ukrainy: vozmozhnosti chelovecheskoho razvytiia [Social security in Ukraine: human development opportunities]*. Saarbrücken: LAP LAMBERT [in Ukrainian].
12. Zvignun, I.A. (2013). *Demografichna bezpeka Ukrainy ta napriamy ii rehulivannia [Demographic security of Ukraine and directions of its regulation]*. Kamyanets-Podilsky [in Ukrainian].
13. Khomin, O.Y. (2010). *Metodyka rozrakhunku demografichnoi bezpeky [Method of calculation of demographic security]*. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 2, 188-191 [in Ukrainian].
14. Korchevska, L. (2014). Origin of securitology as new economic science. *Nauchny trudove na Rusenskyia unyversytet*, 53 (1.2), 395-398.
15. Pasternak-Taranushchenko, G. (1994). *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Vvedennia do ekosysteitu [Economic security of the state. Introduction to Ecosystems]*. *Visnyk NAN Ukrainy*, 5, 23-28 [in Ukrainian].
16. Novak, I.M., & Kalashnikova, T. (2016). *Doslidzhennia vzaemovziazku stalosti liudskoho rozvytku i stabilnosti derzhavy [Investigation of the relationship between the sustainability of human development and state stability]*. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, 3, 94-107 [in Ukrainian].

17. *The official site Oxford Advanced Learner's Dictionary*. (1995). Retrieved from: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security>.
18. Poltorakov, O. (2009). Rekontseptualizatsiia poniattia «bezpeka» v suchasnomu polityko-politoloichnomu dyskursi [Reconceptualization of the concept of «security» in modern political and political discourse]. *Politychnyj menedzhment*, 3, 19-28 [in Ukrainian].
19. Zaplatinsky, V.M. (2012). Lohiko-determinantni pidkhody do rozuminnia poniattia «Bezpeka» [Logic-Determinant Approaches to Understanding the Concept of «Safety»]. *Visnyk Kam'ianets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Fizychno vykhovannia, sport i zdorov'ia liudyny*, 5, 90-98 [in Ukrainian].
20. *The official site Encyclopedia of modern Ukraine* (2014). Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41559 [in Ukrainian].
21. Atamanchuk, G.V. (2004). *Teoriia hosudarstvennoho upravleniia* [Theory of public administration]. Moscow: Omega-L [in Russian].
22. Averyanov, V.B. (1998). *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka* [Public administration: theory and practice]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
23. Bilokur, Ye.I. (2015). *Funktsii derzhavnoho upravlinnia: poniattia, osoblyvosti, pravove rehuliuвання* [Functions of public administration: notions, peculiarities, legal regulation]. Odesa: Legal Acad. [in Ukrainian].
24. *Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rinvnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The official site Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html [in Ukrainian].
25. *The official site world economic forum*. Retrieved from: <https://www.weforum.org>.
26. *The official site 2018 index of economic freedom*. Retrieved from: <https://www.heritage.org/index/download>.
27. *The official site legatum institute*. Retrieved from: www.prosperity.com.
28. *Labor in the name of human development. Human Development Report 2015*. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf.
29. *The official site methodology for the 10 economic freedoms*. Retrieved from: http://www.heritage.org/Index/PDF/Index09_Methodology.pdf.
30. *The official site human development index*. Retrieved from: <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506#>.
31. *The official site fragile states index 2015*. Retrieved from: <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>.
32. *The official site Global data. Fragile states index*. The fund for peace. Retrieved from: fundforpeace.org/fsi/data/.

Акімова Людмила Миколаївна

Кандидат економічних наук, доцент

Національний університет водного господарства та природокористування

33028, м. Рівне, вул. Приходька, 75

Akimova Liudmila

Postgraduate student

University of Customs and Finance

2/4, Volodymyr Vernadsky St., Dnipro, 49000, Ukraine

Email: l_akimova@ukr.net ORCID: 0000-0002-2747-2775

Цитування: Акімова Л. М. Механізми впливу інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави у соціальній і демографічній сферах: світовий досвід / Л. М. Акімова // Аспекти публічного управління. – 2018. – Т. 6. – № 9. – С. 80-91.

Citation: Akimova, L.M. (2018). Mekhanizmy vplyvu instrumentiv derzhavnoho rehuliuвання na ekonomichnu bezpeku derzhavy u sotsialnii i demohrafichnii sferakh: svitovyi dosvid [Mechanisms of the influence state regulation on economic security of the state in social and demographic spheres: world experience]. *Public administration aspects*, 6 (9), 80-91.

Стаття надійшла / Article arrived: 25.08.2018

Схвалено до друку / Accepted: 28.09.2018